

Na margo "zdravého obytného prostredia"

D. Gindlová: On the Problem of "Sound Housing Environment". Život. Prostr., Vol. 33, No. 2, 82–84, 1999.

The sound housing environment is an inevitable part of the process focusing on improvement and refurbishment of our living environment. It is clear that only a harmonic personality, physically and mentally well balanced, can fulfil the basic preconditions for creation of such an environment. In the feedback, the man's health state depends on housing environment generally and the other way round the state of living environment is determining the conditions for physical and spiritual development of a man. Following this direction, the main role is played by socio-economic inputs which still remain within the values of a consume society. In this sense the user of housing environment with an active approach to his health is an equally significant condition for potential development of housing environment.

Tak ako Platón porovnával túžbu človeka po prepychu, ako určitej kvalite života, s ukazovateľom počtu lekárov v spoločnosti, aj v súčasnosti môžeme poukázať na paradox cieleného snaženia o blahobyt s neprogramovaným výsledkom vo vzťahu k zdraviu a zdravému prežívaniu človeka v rámci "zdravého obytného prostredia". O takom môžeme uvažovať iba v jednote s užívateľským subjektom rovnakých kvalít.

Zdravie a zdravé obytné prostredie

Úvodzovky v nadpise sa snažia zdôrazniť, že akékoľvek snaženie o zdravé obytné prostredie nemôžu obchádzať tých, ktorým je vlastne určené. Ide o jeho užívateľov a ich zdravie. Pod zdravím máme na mysli definovaný stav úplnej telesnej, duševnej a sociálnej pohody, vrátane neprítomnosti choroby. Zákon NR SR č. 272/1994 Z. z. v § 2 ods. 1 definuje zdravie ako výsledok vzťahov medzi ľudským organizmom a sociálno-ekonomickými, fyzikálnymi, chemickými a biologickými faktormi životného prostredia, pracovného prostredia a spôsobom života. Aj keď s touto definíciou nemôžeme celkom súhlasiť, pretože systémovo nie je možné životné prostredie človeka "nastaviť" o pracovné prostredie, je v ňom totiž obsiahnuté rovnako, ako aj obytné, rekreačné alebo iné prostredia, ktoré ale podľa tejto formulácie z citovaného zákona "vypadli". Navyše, vzhľadom na to, že človek predstavuje zložitú biopsychosociálnu jednotku, v uvádzaných faktoroch chýbajú faktory psychologické. Súhlasíme však s tým,

že naše zdravie súvisí so spôsobom života, určitým životným štýlom.

Výstižnejšie tieto vzťahy formuluje Agenda 21 – environmentálny strategický dokument pre vstup do 21. storočia, prijatý v Riu de Janeiru, kde sa v časti venovanej sociálnym a ekonomickým dimenziám rozvoja, v kapitole o ochrane a podpore ľudského zdravia konštatuje, že *zdravie definitívne závisí od schopnosti úspešne riadiť vzájomné činnosti medzi fyzickým, duševným, biologickým, sociálnym a ekonomickým prostredím a tiež, že zdravý rozvoj nie je možný bez zdravej populácie, pretože zdravie a rozvoj sú navzájom veľmi úzko prepojené. Výsledkom nedostatočného rozvoja vedúceho k chudobe, ako aj nevhodného rozvoja majúceho za následok nadmernú spotrebu,... môžu byť vážne zdravotné problémy rovnako v rozvojových, ako aj rozvinutých krajinách.* Aj keď je určenie polohy Slovenska v tomto smere prinajmenšom diskutabilné, na niektoré súvislosti v kontexte s obytným prostredím sme zamerali našu pozornosť.

Blahobyt, pohodlie, konzumný spôsob života

S nástupom ekologických prístupov sa často pripomína etymológia slov preberaných z gréčtiny. Mnohé sú veľmi úzko späté s problematikou obytného prostredia, napr.: *oikéisis* (bývanie), *oikos* (obydlie, príbytok, domácnosť), *oikumené* (bytie v mieste, dome, sídlenie), príbuzné *ekumené* (mať v úcte, niesť zodpovednosť, starať sa), ale aj *oikonomiá* (hospodárstvo, hospodárenie). Poukazujú na to, že hospodárenie gréckej domácnosti bolo

synonymom ekologického i ekonomického a obsahovalo imanentne vzájomnú harmóniu s činnosťami (predovšetkým namáhavou fyzickou prácou) naplňajúcimi takéto "gazdovanie v dome i okolo domu", čo je blízke aj našej úvahe o zdravom obytnom prostredí.

Sám Platón, jeden z najvýznamnejších mysliteľov starého Grécka, pokladal za základ zdravého gréckeho polis (mestského štátu) prostý, jednoduchý spôsob života. Taký, ako sa rozvinul na báze tradičného rodinného hospodárenia v gréckych domácnostiach, ktoré fungovali v bezprostrednom kontakte s prírodným prostredím a odvíjali sa súbežne so sezónnym plynutím jeho časového rytmu. Takto spravované rodinné gazdovstvá, označované slovom *oikiá*, tvorili základnú politickú a hospodársku, ale potenciálne aj zdravú jednotku gréckej spoločnosti.

Reminiscencia na podobnú harmóniu je však pre dnešného človeka viac modelom ako realitou. Od začiatku svojej existencie koná človek akoby pod tlakom dvoch protirečivých síl, ktoré ho nútia uplatňovať všetok svoj um na neustále zlepšovanie vlastných životných podmienok. V konečnom dôsledku to znamená, že na jednej strane odstraňuje zo svojho života všetko, čo pociťuje ako nepríjemné, čo sa spája s nepohodou, čo prináša námahu, strasti a bolesť. Na druhej strane vnáša do svojho života to, čo pociťuje ako príjemné. Podporuje a rozvíja to, čo mu predlžuje pôsobenie slasti, radosti, spokojnosti, a najmä pohodlia. Aj keď iba prvoplánovo. V konečnom dôsledku na úkor zdravia, či dokonca dĺžky života.

Ani v starom Grécku, ani v nijakom inom historickom období nemal človek na uplatňovanie svojich potrieb spojených s realizáciou vlastnej predstavy pohodlia také množstvo vedeckých poznatkov a technických prostriedkov, ako dnes. Navyše, nijaká spoločnosť v minulosti túto subjektívnu potrebu "mať" neodobrovala svojím hodnotovým systémom do takej miery, ako súčasná konzumná spoločnosť. "Zámožnosť" (s protipólom "chudoba") ako sebahodnotiaca kategória vo vzťahu k domácnosti, vstúpila paralelne s kopírovaním konzumného životného štýlu aj do života našich občanov. Stala sa pevnou súčasťou ich hodnotového rebríčka v podobe majetku, vlastníctva rýchlych áut, ako aj nadštandardného zariadenia a technickej vybavenosti domácností, ktorými si budujú občania rovnakou mierou svoje pohodlie ako pohodlnosť.

Z hľadiska našej úvahy je najzaujímavejšou tá časť Platónovho diela, kde uvažuje, že proces šírenia prepychu a blaha treba priamoúmerne spájať so zvyšovaním počtu lekárov v spoločnosti. Dnes by sme to mohli bezprostredne premietnuť do výkazov o prudkom náraste civilizačných chorôb a porúch zdravia. Hoci Platón nenavrhol riešenia, ani spôsob regulácie daného procesu, je podnetný už svojím tušením hrozby prepychu,

ktorým mienil rozvoj kultúry v širšom zmysle slova, keď o razantnom vplyve techniky, ako jej spolupútnikovi nemohol ešte tušiť takmer nič.

Technický pokrok a "presedené" zdravie

Práve prienik technického pokroku do každodenného života človeka v podobe techniky produktívnej, spotrebnej i kultúrnej sa najdôraznejšie podpísal pod nedostatok telesného pohybu človeka. S veľkým dôrazom nás o tomto procese presviedča chronológia doneďava uvádzaných troch etáp, kde by sme už poukázali i na možnosť kvalitatívneho vyčlenenia štvrtej, súčasnej etapy. Ich názorné vymedzenie (podotýkam, v jedinom storočí!) umožňuje "hmatateľne" poukázať na prienik techniky ako najdynamickejšie sa rozvíjajúcej súčasti kultúry s jej až akcentujúcim zápisom do nášho každodenného života. Ide o etapy:

1. šírenie automobilizmu – (začiatok 20. rokov),
2. prienik vizuálnych médií – (začiatok 50. rokov),
3. rozvoj počítačov – (začiatok 70. rokov),
4. využívanie komunikačných sietí – (začiatok 90. rokov).

Konštatovanie, že vymedzené etapy technického rozvoja majú kvalitatívne zásadný vplyv na redukciu telesného pohybu až na minimum, nie je vôbec nadsadené. Človek mu holduje v podobe ovládania pedála, volant, tlačidla diaľkového ovládača, slúchadla alebo klávesnice. Do značnej miery u súčasníka "prebieha" v pohodlnom sede nielen návšteva kultúrnych podujatí, nakupovanie, vybavovanie úradných vecí, ale aj vlastné "športovanie". Dôsledky tohto procesu možno hnať do roviny science fiction – predstavy o hominimovi s veľkou hlavou a očami stojacom na tenkých nôžkach. Jeho podoba akoby vo všeobecnejšom kontexte symbolizovala trend, ktorý nastúpil človek modernej doby. Ale trend, ktorý preferuje racionálne myslenie ako pohyb, a ktorý i tento pohyb nahrádza technikou – výpočtovou, komunikačnou alebo informačnou, bez nevyhnutného vyváženého fyzickým pohybom, je odsúdený uviaznuť v slepej uličke. Ciele k deformovaniu tela i ducha.

Mens sana in corpore sano – v zdravom tele zdravý duch

Veľmi aktuálne naznačuje potenciálne zdravotné a sociálne problémy budúcnosti Mitchell (1995). Opisuje obytné prostredie prostredníctvom virtuálneho mesta – "soft-city" – a poukazuje na to, že nové technológie zatlačia našu prirodzenú percepciu a prezentáciu. Tvrdenie, že softvér soft-city začal "pohlcovať materiálno", nie je už len víziou. V takomto softvérovom mestskom živote nahrádza obrazovka a klávesnica ruch ulíc, rytmus krčiem a kaviarničiek. Typickú neodmysliteľnú

mestskú komunikáciu supluje informačná diaľnica. Informačná diaľnica súčasne predstavuje kladnú stránku počítačovej doby, hlavne v oblasti medziľudskej komunikácie a tvorby ak – podotýka autor na jej obranu – sa nezačnú presadzovať čiastočné a nekomplexné riešenia pri jej uplatňovaní. A práve o to ide. Inak sa človek stáva zajatcom obrazu ožívajúcej reality, v ktorej sa ocitá a pohybuje opäť s minimom reálneho fyzického pohybu.

Najzávažnejším zdrojom týchto nevitných efektov sú civilizačné potreby v duchu už spomínaného "vylepšovania" životných podmienok (nároky na priestor, pomýlená atraktivita obytného prostredia, predstavy o funkčnosti a štylovosti, žiadostivosť po luxuse, zmeny činností atď.), ktoré odbreňujú človeka predovšetkým od fyzického zaťaženia a telesného pohybu.

Problém spočíva v tom, že človek bez určitého stupňa fyzickej zdatnosti oveľa ľahšie podlieha akýmkoľvek chorobám, vytvára pôdu pre rozpad svojho imunitného systému, umožňuje rozklad svojho vôľového aparátu, a tiež smeruje k vyhľadávaniu náhradných, umelých spôsobov subjektívneho prežívania vlastnej existencie. Používa na to napr. cigarety, drogy, alkohol, psychodeliká, psychofarmaká, ale aj návykové úniky do virtuálnej reality. Motivovaná fyzická aktivita a telesné zaťažovanie sú dôležité prvky na zvládanie nervového a psychického zaťaženia v prostredí s vysokou úrovňou technického rozvoja, v stresujúcich povolaniach alebo krízových situáciách, ale rovnako sú potrebné aj na upevňovanie sociálnych vzťahov v takomto prostredí.

Ozdravenie obytného prostredia a jeho užívateľov?

Nie náhodou sa stávajú nevyhnutnou súčasťou zdravého obytného prostredia kondičné a relaxačné priestory, športové haly, ihriská, fitnesscentrá a starostlivosť o zdravé telo súčasťou životného štýlu. Vypovedá o tom i rad pojmov, ktoré agresívne vstúpili do každodenného života moderného človeka a udomácnili sa v ňom. Napr.: *bodybuilding*, *jogging*, *aerobick*, *jazzgymnastika*, *stretching*, *bodyfirming*, ale aj *anaboliká*, *doping*, *steroidy*, pojmy stojace vo významovom protipóle. O záluďnosťach tohto životného štýlu svedčia aj také termíny, ako narkoman či drogový závislý, workoholik alebo gambler.

Vrátili by sme sa ešte k poznámke o sebareflexii slovenského občana s hodnotovým systémom injektovaným do nášho prostredia z vyspelých krajín Európskej únie, resp. sveta. Tvrdo skúšaní občania Slovenska (mnohí sa ocitli v neželanej sociálnej kategórii chudoba) nachádzajúci sa v procese zdĺhavej sociálnej transformácie, so zdravotníckou starostlivosťou v polohe nevyhnutného torza, zaťažovaní denným zabezpečovaním existenčných potrieb, ktorí sa dožívajú jednej z najnižších priemerných dĺžok života v Európe, môžu len

ťažko masovo orientovať svoju pozornosť na pestovanie zdravej krásy svojho tela a ducha.

Návšteva spomínaných fitnesscentier, súkromne prevádzkovaných, v súkromných alebo od štátu prenajímaných priestoroch (čoraz častejšie si aj školské telocvičnice a ihriská musia v mimovyučovacom čase zarábať na seba, alebo z úsporných dôvodov nie sú prístupné žiakom školy) aj s importovanými druhmi športových činností klubového charakteru (squash, ricochet, golf, biliard) so zápisným, resp. ročným členským poplatkom vypovedajúcim skôr o vážnosti člena klubu, ako o jeho športovom zanítení, stala sa aj u nás hodnotovým statusom životného štýlu, najmä dobre prosperujúcich predstaviteľov podnikateľskej sféry.

Dnes už by sme nemali zatvárať oči pred tým, že na Slovensku vznikli celé oblasti, kde obyvateľstvo podlieha sociálnej depresii spôsobenej ekonomickými a sociálno-ekologickými podmienkami, ako je vysoká nezamestnanosť, nedostatok pracovných príležitostí, zvyšovanie vekového priemeru, vyľudňovanie až zánik obcí, pokles populácie, nárast sociálnych ochorení (alkoholizmus, dedičná zaťaženosť, potratovosť, zvýšená úmrtnosť), kriminality a pod. V dôsledku toho už nie je schopné zabezpečiť revitalizáciu priestoru, dokonca práve prostredníctvom aspektu zdravia možno poukázať na problém straty ľudského potenciálu ako nositeľa nenarušeného intelektu danej oblasti, lokálne i s atakom na kvalitu genofondu a neschopnosťou zabezpečiť jeho udržateľnosť. V relácii k takto sociálne vyprahnutému obytnému prostrediu vzniká i problém tichého spoločníka – vedome nepriznané deštruovanie vlastného zdravia s rezignáciou na život.

Pri všetkých snahách humanizovať životné prostredie, je skutočne zdravé obytné prostredie tým, čo sa nás dotýka bezprostredne, bez výnimky a neoddeliteľne od tohto procesu. Iba človek harmonickej konštelácie, fyzicky a psychicky vyrovnaný, môže naplňať základný predpoklad na vytváranie zdravého obytného prostredia. Sociálno-ekonomické predpoklady sú rovnako dôležitou podmienkou, ako aktívny prístup k vlastnému zdraviu.

Literatúra

Mitchell, W. J., 1995: *City of Bits – Space Place and the Infobahn*. Cambridge.

PhDr. Dana Gindlová (1945), vedecko-pedagogická pracovníčka katedry teórie architektúry, urbanizmu a dizajnu Fakulty architektúry STU, Námestie slobody 19, 812 45 Bratislava.

E-mail: gindlova@fastu.fa.stuba.sk